

La documentació aplicada a la traducció especialitzada i a la traducció literària

Dra. Maria José Recoder i Sellarès, Professora Titular d'Universitat Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

La documentació és una disciplina auxiliar per a la Traducció, ja que ajuda als traductors literaris i científic-tècnics a resoldre els problemes de la gestió de la informació i de l'intent de resolució de les dificultats temàtiques, lingüístiques, terminològiques, etc. que presenten els documents.

Paraules clau

Documentació / Traducció científico-tècnica / Fonts d'Informació / Traducció literària / Arxiu personal

1. Introducció

La documentació és una disciplina científica que s'encarrega de la gestió d'ingents quantitats d'informació amb l'objectiu de difondre-la al nombre més elevat possible de persones. Però a més a més actua com a ciència auxiliar de qualsevol disciplina científica que tingui com a base de treball l'ús d'informació de tota mena. Això és el que passa amb la Traducció i la Interpretació, ja que la feina dels traductors consisteix a traspasar els coneixements que han estat creats a qualsevol país i en qualsevol idioma, i que són distribuïts en tot tipus de formats.

La Traducció i la Documentació tenen, com a mínim, dos punts en comú: són dos sectors econòmics mundials de primera magnitud, i serveixen per a millorar la relació entre els pobles, contribueixen a una millor comprensió d'altres cultures i ajuden a la transferència i a la difusió de la ciència entre científics, institucions, empreses i particulars d'arreu del món. I a més, la col·laboració entre ambdues disciplines és cada vegada més estreta.

Resulta impensable que un traductor, ja sigui literari o especialitzat (científic, tècnic, jurídic, de materials audiovisuals, etc.), no es documenti a fons quan es està traduint. Per tal que la cerca de la informació i la documentació que precisa no esdevingui una carrera d'obstacles, el traductor ha de conèixer les tècniques i els procediments documentals, així com les característiques dels sistemes d'informació i documentació (biblioteques, centres de documentació, arxius...). Tot això li facilitarà la tasca d'accedir, seleccionar i recuperar la informació que requereix (no "qualsevol" informació o document, sinó aquell que, específicament, resolgui millor els seus dubtes). De fet, el traductor pot dissenyar i explotar els seus propis sistemes d'informació (per exemple, bases de dades documentals de treballs ja traduïts i d'articles de revistes, creació d'un arxiu personal, directoris de recursos, etc.) si posseeix determinats coneixements de Documentació.

2. La traducció científico-tècnica i literària

La traducció escrita se sol dividir en especialitzada, literària i general. Les peculiaritats de cadascuna d'elles són les següents:

La **traducció especialitzada** inclou una gran varietat de modalitats, caracteritzades per la seva àrea de coneixement. En aquesta categoria s'inclou la traducció científic-tècnica, l'econòmic-jurídica i un ampli ventall que pot abastar des de l'agricultura fins la ramaderia, passant pels esports o l'arquitectura. Els documents es caracteritzen per tenir una terminologia i una fraseologia específiques de cada disciplina, la qual cosa fa necessari que el traductor tingui nocions de la matèria que tradueix. Els qui necessiten aquests tipus de traduccions solen ser usuaris "científics" (humanistes, professionals de les ciències socials, de la salut, tecnòlegs, etc.) i sovint esdevenen traductors ells mateixos, si es tracta de traduir documents per al seu propi ús.

La **traducció literària** és aquella que es realitza, principalment, sobre les obres elaborades amb llenguatge literari. Solen ser novel·les, contes, teatre, poesia, assaig, biografies, còmics... Aquest tipus de traducció arriba a un públic molt més ampli, tenint en compte que s'hi suma la literatura infantil i juvenil, a més dels best-sellers, etc.

Finalment, la **traducció general** és la traducció de textos que, aparentment, no presenten dificultats (no tenen terminologia complexa, per exemple), com serien els articles periodístics o les obres de difusió general.

En l'àmbit de la traducció hi ha una vella discussió que intenta esbrinar si és més difícil traduir literatura (poesia, prosa...) o textos científic-tècnics. En aquest sentit hi ha dos sectors enfrontats que empen arguments igualment contundents per a defensar les seves respectives opinions. Per a pensar-hi una mica, hom planteja dues realitats:

- Els traductors científic-tècnics necessiten tenir un bon coneixement del tema que han de traduir, i això porta a una altra discussió sobre quina hauria de ser la formació del traductor. Es a dir, un corrent defensa que els traductors científic-tècnics han de realitzar el primer cicle d'una carrera determinada (Informàtica, Medicina, Botànica, Història, Geografia...) i després estudiar traducció i especialitzar-se en alguns idiomes. Segons els seus defensors, això garantiria que un article científic sobre Psicologia fos traduït per algú entès en aquesta disciplina. Perquè cal tenir en compte que els especialistes d'una matèria adquireixen el bagatge intel·lectual sobre el seu camp de forma progressiva, durant anys de formació. En canvi, els traductors ho han de fer consultant informació especialitzada i en un termini de temps breu. De tota manera, aquesta idea topa amb la dura realitat laboral, i és que cada traductor fa el que pot i tradueix, sovint, tot allò que li proposen. Cal assenyalar també que algunes obres científiques de molta rellevància han estat traduïdes directament per especialistes en la matèria que dominaven els dos idiomes i no per traductors, o en col·laboració especialista - traductor.
- La feina del traductor literari és essencialment creativa. Hi ha qui defensa que el traductor de poesia hauria de ser poeta i el de narrativa tenir molta facilitat per escriure en la pròpia llengua. Això no és del tot veritat, però tot i que és cert que hi ha magnífics escriptors que també són traductors (Vargas Llosa, Cabrera Infante), bona part dels traductors literaris no escriuen les seves pròpies novel·les o poemes. Traduir un autor implica una gran responsabilitat per al traductor, ja que no l'ha de traïr ni en la forma ni en el fons de l'obra, i a més a més ha d'aconseguir que el lector de l'obra traduïda s'interessi per l'autor que l'ha creat i li agafin ganes de llegir-ne més.

3. La competència traductora

Peter Newmark (1988) diu que un text és com un iceberg: la major part no es veu, sinó que es manté amagada sota les aigües d'un context no sempre explícit. La tasca del traductor, doncs,

rau en fer sortir aquesta part amagada i enfrontar-se als problemes que hi trobi. Normalment s'exigeix que un traductor, literari o científic-tècnic, sigui competent en tres àmbits per poder fer la seva feina amb garanties d'èxit:

- el gramatical en les dues llengües objecte de la traducció (partida i arribada)
- el sociocultural sobre les característiques socials de les dues llengües i sobre els contextos dels documents (on es produeix el document original i per on circularà el traduït)
- el comunicatiu per comprendre les condicions comunicatives en què s'ha creat el text original i saber-les mostrar en el traduït.

Però a més a més, el traductor especialitzat o científic-tècnic necessita una competència cognitiva específica sobre la matèria de la qual s'ocupa el text, ja que si no la té, no comunicarà correctament als lectors el significat del text original. Cal tenir en compte que la traducció especialitzada o científic-tècnica comporta una responsabilitat afegida que és la possible aplicació a la vida real d'allò que s'ha traduït. Es a dir, si una traducció literària és deficient, no "matarà" ningú – o només l'interès per un escriptor-, però si hom s'equivoca en la traducció d'una aplicació agrícola, les plantes poden acabar ben pansides.

I els traductors literaris, per no treure'ls responsabilitats, hauran de respectar el text original i la seva forma literària, el públic al qual es dirigeix l'obra, el context cultural, l'època en què va ser escrit o en què es desenvolupa l'acció, el tipus de llenguatge emprat (standard, variants dialectals o socials). Tot plegat complica la traducció.

En qualsevol cas, no tots els textos científic-tècnics suposen la mateixa dificultat, ni totes les obres literàries són senzilles. En tots els casos, però, el traductor professional haurà d'enfrontar-se a les dificultats de l'obra que haurà de traduir, n'analitzarà els problemes i plantejarà les millors solucions amb la concurrència de les tècniques documentals.

Internet s'ha sumat als documents tradicionals en paper com a recurs informatiu per als traductors, ja que tant els traductors literaris com els especialitzats no tradueixen entre llengües sinó entre cultures, i per resoldre els problemes que els planteja qualsevol traducció, hauran de cercar les fonts documentals més idònies. El seu èxit dependrà de diversos factors:

- Haver identificat correctament el problema de la traducció i per tant, saber exactament què s'ha de buscar.
- L'accessibilitat de les fonts d'informació
- El temps de què disposi
- Els seus coneixements previs sobre el tema, l'autor literari, l'època descrita, etc.
- La seva habilitat per recuperar informació i instruments generals i especialitzats a Internet.

4. Els instruments documentals

El que ha de quedar clar és que el traductor és el responsable de la qualitat de la seva feina i això implica que haurà de documentar-se sobre els aspectes següents: l'autor, l'obra a traduir, els lectors als quals s'adreça l'obra i la matèria de la qual s'ocupa el text. Evidentment, el pes

d'aquests elements serà diferent en les obres literàries i tècniques. Els traductors hauran de consultar fonts d'informació terminològica, lexicogràfica, gramatical i especialitzada.

4.1. Les fonts d'informació terminològiques

Proporcionen la informació sobre les unitats terminològiques (termes) o fraseològiques (combinacions que apareixen amb una freqüència elevada en el discurs especialitzat) de l'àmbit d'especialitat sobre el qual es tradueix. Els documents que s'ocupen de la terminologia d'una llengua i que es poden trobar en format paper o electrònic (cd-rom, webs), són els següents:

- Diccionaris generals de ciència i tècnica
- Diccionaris especialitzats o glossaris terminològics, que inclouen informació sobre els termes d'una determinada matèria (forma, equivalència, definicions, explicacions o classificacions) i són molt precisos pel que fa a la informació especialitzada.
- Diccionaris visuals especialitzats, que permeten trobar les denominacions d'un tema a partir del concepte representat mitjançant una il·lustració.
- Lèxics o vocabularis sense definició ordenats temàticament i que a partir d'aquesta ordenació donen informació sobre l'estructura conceptual del domini de l'especialitat que tracten. Els millors exemples són instruments documentals com els thesauri i les classificacions.
- Les bases de dades terminològiques bilingües o plurilingües que són la font de consulta més actualitzada sobre els termes, ja que el suport informatitzat permet actualitzar la informació continuament i també recuperar la informació de forma selectiva en funció dels interessos o de les necessitats de cada treball.

Un altre tipus de fonts són les derivades de les publicacions, informes, comunicats, trobades, etc. que organitzen les associacions internacionals i xarxes de terminologia, els centres de normalització i els congressos especialitzats. I també les revistes especialitzades en terminologia.

4.2. Les fonts d'informació lexicogràfiques

Les fonts lexicogràfiques estan formades pel gran àmbit dels diccionaris (monolingües, bilingües) entesos com a obres de consulta, és a dir, que serveixen per resoldre els dubtes sobre les paraules d'un idioma. Cada llengua té els seus propis diccionaris de referència, tant monolingües com bilingües. Els traductors han de tenir en compte que al llarg de la vida hauran de canviar de diccionaris o ampliar-ne el número perquè les llengües són canviants. Per tant, una cosa que en aquests moments els professionals de la traducció han de plantejar-se en adquirir diccionaris és en quin format els volen (paper, cd-rom), però també han de disposar d'una llista amb les millors adreces web dels diccionaris que es troben a Internet.

4.3. Les fonts d'informació gramatical i discursiva

Són les gramàtiques, les ortografies i els manuals d'estil de les llengües de treball. Aquestes obres són imprescindibles per als traductors, sobre tot quan els idiomes de partida i d'arribada estan molt allunyats entre ells (p.e. és més difícil en aquest sentit traduir del català al xinès que del català al francès).

4.4. Les fonts d'informació especialitzades

Serveixen perquè el traductor s'assessori sobre els continguts de la matèria especialitzada de la qual tracta el text. En aquest grup s'hi inclou material molt divers: monografies, articles

científics, enciclopèdies generals i especialitzades, normes nacionals i internacionals, pàgines web (portals, directoris especialitzats, corpus lingüístics...) i la sempre necessària consulta als especialistes, ja sigui per contactes personals o per mitjà de les llistes de distribució d'Internet.

El traductor científic-tècnic ha de centrar els seus esforços en conèixer bé la matèria i les llengües de partida i d'arribada, i ha de ser capaç de comprendre tota la complexitat cognitiva d'un text científic-tècnic si vol fer bé la seva feina.

Però no sempre els problemes de la traducció d'un text científic-tècnic són imputables al traductor i a la seva manca de perícia. Un factor que pot influir-hi, i molt, és la situació sociolingüística d'una llengua perquè la terminologia d'una llengua reflecteix les condicions polítiques, culturals i socials del poble que l'usa i també permet observar el seu estatus internacional. Així pot escaure's que la llengua d'arribada no disposi de terminologia pròpia per a una matèria determinada o bé que la conceptualització d'una matèria sigui diferent en comunitats de diferents llengües i cultures i, per tant, no sigui viable una traducció literal (concepte A per concepte B).

Els traductors literaris, per la seva banda, hauran de basar-se en l'estudi de l'autor que traduiran, la pròpia obra (el tema i el seu context), les peculiaritats del llenguatge emprat (registre, recursos estilístics, llicències gramaticals), el tipus d'obra literària i el seu propi domini de les llengües de partida i d'arribada.

5. L'arxiu personal dels traductors

Quin tipus de materials ha de contenir l'arxiu personal del traductor? Fonamentalment, obres de consulta sobre tres àmbits:

- Els idiomes en què és expert
- El traductor tècnic ha de tenir material sobre temes sobre els quals tradueix, i per tant, en els quals es pot arribar a especialitzar o ser-ne un bon coneixedor.
- Els traductors literaris han de tenir documents sobre els autors i corrents literàries que tradueixen o tenen més possibilitats d'acabar traduint, així com els gèneres literaris o tipologies d'obres o lectors.

Tots aquests documents poden ser conservats en format paper o electrònic (suports òptics o adreces internet). Ara bé, el que convé és que ho tinguin tot classificat i ordenat, per no perdre aquells documents que va costar de trobar o que li poden ser útils a posteriori. Cal que el traductor adquireixi les fonts documentals més rellevants sobre els autors i/o gèneres literaris que tradueix o aquells temes en què és expert, sobre els idiomes que coneix i els temes que tracten les obres. "Adquirir" pot significar diverses possibilitats:

- Comprar els documents que usará més freqüentment i tenir-los controlats i classificats. Alguns d'aquests documents poden ser comprats en format paper o cd-rom, especialment els diccionaris, glossaris, gramàtiques, biografies, etc.
- Tenir localitzats els documents que, o bé usará menys, o bé són molt cars (enciclopèdies generals o especialitzades de diversos països) o són només accessibles via Internet (com les bases de dades terminològiques). Això significa saber en quina biblioteca o centre de documentació es pot trobar un document o les adreces web més rellevants.
- Crear una base de dades referencial o una bona agenda, contínuament actualitzada, amb el nom, càrrec, àmbit d'especialitat, adreça postal, telèfon i adreça de correu electrònic d'aquelles persones que, en un moment puntual, poden ajudar-los a resoldre un problema de terminologia o conceptes específics (especialistes en botànica, zoologia, micologia, biologia, etc.)

Sobre els **autors**, els materials que han de ser recopilats són els que permetin tenir un coneixement més profund sobre l'autor de l'original que s'ha de traduir. Es a dir, biografies (autoritzades o no), estudis literaris sobre l'autor, autobiografies, llibres de memòries, correspondències o diaris personals si existeixen; enciclopèdies literàries o històries de la literatura (del país d'origen de l'escriptor o del d'adopció, com seria el cas de la nova generació d'escriptors d'origen hindú residents a la Gran Bretanya o els d'origen magribí que viuen a França); entrevistes o declaracions fetes a la premsa d'informació general, ja que així es comprèn cap a on van els seus interessos quotidians o les seves preocupacions, i recursos electrònics o pàgines web d'Internet, que solen ser una bona font d'informació per als autors recents sobre els quals encara no hi ha massa obra escrita feta.

Sobre els **temes**, el traductor pot trobar ajuda en els següents documents: enciclopèdies especialitzades, monografies especialitzades en el tema i en els dos idiomes per comprovar la terminologia emprada en cada cas i adaptar-la a l'obra traduïda, diccionaris especialitzats (dependrà del tema: pesca, periodisme...), pàgines web sobre la majoria dels temes i bases de dades especialitzades sobre qualsevol de les matèries.

Sobre el **llenguatge** el traductor pot recórrer a una gran quantitat de documents en tota mena de formats (Cid - Recoder 2000; Gonzalo, 2000). Alguns d'aquests recursos documentals són: les bases de dades terminològiques, les bases de dades especialitzades en temes concrets, les gramàtiques, els manuals de correcció ortogràfica, els llibres de conjugació de verbs, els glossaris i nomenclatures, els diccionaris (monolingües, bilingües, de sinònims i antònims, etimològics, ideològics, de refranys i frases fetes, tècnics especialitzats...), les monografies de llenguatge especialitzat i les adreces d'Internet sobre bases de dades, grups de notícies i correu electrònic per contactar amb els traductors d'altres països.

6. Conclusions

Després del que s'ha dit, és fàcil deduir que un traductor és una persona que pren decisions de forma permanent en l'exercici de la seva feina. Ha de resoldre els problemes terminològics, gramaticals, de contingut i de context, d'estil, etc. que li presenta l'obra que ha de traduir. I la qualitat del producte final dependrà de l'encert de les seves decisions.

En qualsevol cas, els traductors literaris i els científico-tècnics han d'assumir clarament la seva responsabilitat davant la societat que consumirà els documents que hauran traduït, i la seva qualitat permetrà que els usuaris gaudeixin de les obres literàries i/o puguin avançar en els progressos científics i tècnics. Per aconseguir-ho hauran de conèixer quins són els recursos amb què compten per fer la seva feina de manera satisfactòria.

Es per això que resulta imprescindible que els traductors disposin de documents fiables per fer la seva feina. Sens dubte, els coneixements en Documentació que hagin adquirit al llarg de la seva formació acadèmica els ajudaran a treballar més bé, i també el suport puntual per seguir aprenent i treballant que podran obtenir dels diversos serveis d'informació i documentació al llarg de la seva vida.

7. Bibliografia

Aguilar-Amat, A (1998). "La Terminología y su documentación". En: Baró, J; Cid P (eds). *Anuari Socadi de Documentació i Informació 1998*. Barcelona: Societat Catalana de Documentació. p. 77-84

Bassnett, S. y Lefevere, A. (1998): *Constructing cultures: essays on literary translation*. Clevedon, Multilingual matters. (Topics in translation; 11).

Cid, M. P.; Recoder, M. J. "Donde están las llaves...o los recursos digitales para la traducción". En: Fuentes, M.E. (dir). *Anuari de Biblioteconomia, Documentació i Informació = Anuario de*

Biblioteconomía, Documentación e Información = Library and Information Sciences Yearbook. Barcelona: COBDC, 2000. p. 51-68.

Gonzalo García, C. y García Yebra, V. (eds.): *Documentación, terminología y traducción.* Madrid, Síntesis-FDS, 21-30

Martínez de Sousa, J (1999). "Fuentes de información lexicográfica". En: Pinto, M; Cordón, J.A (eds). *Técnicas documentales aplicadas a la traducción.* Madrid: Síntesis p. 19-40 (Biblioteconomía y Documentación, 20)

Mergen, C (1998). "Les outils terminologiques du traducteur". En: *Terminologie et Traduction*, n.1. p. 202-209. Luxemborg: Communautés Européennes.

Newmark, P(1988): *A textbook of translation.* London, Prentice Hall

Pascual, E. (1998): "La revisión de las traducciones literarias". *Terminologie et Traduction*, 3: 189-212.

Recoder, M.J.; Cid, M. P (2003). "Traducción y Documentación. [recurs electrònic] Cooperar para difundir la información". En: *Hipertext.net*, n.1. <URL: <http://www.hipertext.net>>